

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Навчально-науковий інститут права

5873 Методичні вказівки та завдання
до проведення практичних занять і самостійної роботи
з дисципліни **«Сучасні проблеми цивільного права та
процесу»**
для студентів спеціальності 081 *«Право»*
освітньої програми **«Інтелектуальна власність» та
«Правознавство»**
освітнього ступеня *«магістр»*
усіх форм навчання

Суми
Сумський державний університет
2024

Методичні вказівки та завдання до проведення практичних занять і самостійної роботи з дисципліни «Сучасні проблеми цивільного права та процесу» / укладачі Гончарова А.В, Є. В. Литвиненко. Суми : Сумський державний університет, 2024. – 45 с.

Кафедра кримінально-правових дисциплін та судочинства
ННІП

Зміст

	С.
Вступ.....	4
Тема 1. Право власності в умовах цифрової економіки.....	6
Тема 2. Договірне право в епоху цифровізації.....	10
Тема 3. Сучасні проблеми недоговірних зобов'язань.....	13
Тема 4. Цифрові права та електронна комерція: проблеми правового регулювання.....	18
Тема 5. Цілі сталого розвитку та їх вплив на регулювання цивільних правовідносин.....	21
Тема 6. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану.....	26
Тема 7. Доказування в цивільному процесі: нові виклики.....	29
Тема 8. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів.....	32
Тема 9. Застосування практики ЄСПЛ при здійсненні цивільного судочинства.....	35
Список рекомендованої літератури.....	42

Вступ

У сучасних умовах розвитку правової системи України особливої актуальності набувають проблеми теорії та практики цивільного права та процесу. Глобалізаційні процеси, діджиталізація суспільних відносин, євроінтеграційні прагнення України та реформування національного законодавства зумовлюють необхідність переосмислення традиційних цивілістичних концепцій та пошуку нових підходів до регулювання приватноправових відносин.

Освітній компонент "Сучасні проблеми цивільного права та процесу" покликана забезпечити поглиблене вивчення актуальних теоретичних та практичних аспектів цивільного права в контексті сучасних викликів та тенденцій розвитку правової системи.

Метою освітнього компоненту є формування у здобувачів системного розуміння сучасних проблем науки цивільного права та процесу, розвиток здатності критично аналізувати складні правові ситуації, генерувати інноваційні рішення та застосовувати сучасні методології наукових досліджень у сфері приватного права.

Освітній процес побудований на поєднанні різних форм навчання: лекцій, які розкривають концептуальні засади та проблемні аспекти цивільного права, практичних занять, спрямованих на розвиток аналітичних та дослідницьких компетентностей, та самостійної роботи, що сприяє поглибленому вивченню окремих питань.

Структура курсу охоплює ключові проблеми сучасного цивільного права: методологію цивілістичних досліджень, новітні тенденції розвитку речового та зобов'язального права, актуальні питання захисту цивільних прав в умовах цифрової

економіки, проблеми гармонізації цивільного законодавства України з правом ЄС, цілі сталого розвитку.

Особлива увага приділяється практичній складовій навчання через аналіз судової практики, моделювання правових ситуацій, проведення наукових дискусій, виконання ситуативних вправ та групових проєктів. Підсумкове оцінювання враховує як теоретичну підготовку, так і здатність застосовувати набуті знання для вирішення практичних завдань.

Тема 1. Право власності в умовах цифрової економіки

План

1. Віртуальна власність.
2. Захист права власності в цифровому середовищі.
3. Довірча власність.
4. Корпоративні права.
5. Практика ЄСПЛ щодо захисту права власності.

Практичні кейси

Кейс 1

Компанія "ТехноСофт" є розробником популярної онлайн-платформи. Міноритарний акціонер Петров (15% акцій) виявив, що мажоритарний акціонер Сидоренко (51% акцій) таємно вивів частину цифрових активів компанії на підконтрольну йому офшорну компанію. Активи включали: програмний код вартістю 2 млн євро, базу даних користувачів та незарєстровані права на торгову марку. Петров подав позов про визнання недійсними правочинів щодо виведення активів та відшкодування збитків. Сидоренко заперечує проти позову, стверджуючи, що всі операції здійснені в межах його корпоративних прав. Визначте підсудності з урахуванням наявності іноземного елемента. Проаналізуйте порядок витребування доказів у справах про корпоративні спори. З'ясуйте порядок захисту прав міноритарних акціонерів. Визначте склад нематеріальних активів компанії. Охарактеризуйте особливості визнання недійсними правочинів з виведення активів. Надайте порядок відшкодування збитків у корпоративних спорах.

Кейс 2

Художниця Іванова створила колекцію цифрового мистецтва та випустила її у форматі NFT через платформу "КриптоАрт". Згодом виявилось, що платформа продала додаткові токени цієї ж колекції без її згоди. Крім того, внаслідок технічної помилки, права на частину колекції були помилково передані третій особі - колекціонеру Жукову. Іванова подала позов про захист авторських прав, визнання недійсними правочинів з NFT та відшкодування моральної шкоди. Визначте правову природу NFT-токенів. Наведіть особливості доказування прав на цифрові активи. Охарактеризуйте порядок забезпечення позову у справах щодо цифрових активів та захист авторських прав у цифровому середовищі. Визначте розмір моральної шкоди. Проаналізуйте та визначте особливості виконання рішень щодо цифрових активів.

Кейс 3

Бізнесмен Коваленко передав в довірче управління компанії "КриптоТраст" цифрові активи (біткоіни та інші криптовалюти) на суму 5 млн доларів США. Договір передбачав інвестування коштів лише в "блакитні фішки" криптовалютного ринку. Проте довірчий управитель вклав кошти в високоризикові токени, що призвело до втрати 70% активів. Коваленко подав позов про розірвання договору, повернення активів та відшкодування збитків. Додатково виявилось, що частина коштів була виведена на персональні гаманці співробітників компанії. Охарактеризуйте правове регулювання довірчого управління цифровими активами. Визначте особливості забезпечення доказів у справах про криптоактиви та належного відповідача. Вкажіть

підстави розірвання договору довірчого управління. Зазначте про відповідальність довірчого управителя. Проаналізуйте особливості розрахунку збитків при операціях з криптоактивами.

Кейс 4

Підприємець Максименко придбав віртуальну нерухомість у метавсесвіті "MetaWorld" за 100,000 USD. На цій території він створив віртуальний бізнес-центр, який приносив дохід у вигляді внутрішньої валюти платформи. Через три місяці розробники метавсесвіту змінили правила користування, що призвело до знецінення віртуальної нерухомості та неможливості отримувати дохід. Максименко звернувся до суду з вимогою про захист права власності та відшкодування збитків. Визначте правову природу віртуальної власності. Зазначте юрисдикцію справ щодо віртуальної власності. Проаналізуйте особливості доказування права власності на віртуальні об'єкти та захист прав споживачів цифрових послуг. Визначте розмір збитків при втраті віртуальної власності. Зазначте доречність застосування забезпечувальних заходів.

Кейс 5

Після смерті відомого криптоінвестора Романенка залишилися значні цифрові активи (криптовалюти, NFT-токени, акаунти в онлайн-іграх). Дружина померлого звернулася до нотаріуса за оформленням спадщини, але виявилось, що частина активів знаходиться у володінні ділового партнера померлого, який стверджує, що має право на них згідно з усною домовленістю. Крім того, повнолітній син від першого шлюбу вимагає визнання недійсним заповіту на цифрові активи. Зазначте особливості спадкування цифрових активів. Визначте

склад спадкової маси у цифровому середовищі. Проаналізуйте особливості доказування прав на цифрову спадщину. Особливості визнання недійсним заповіту та захист прав спадкоємців на цифрові активи. Охарактеризуйте особливості виконання рішення щодо спадкових цифрових активів.

Кейс 6

Компанія "Інновейшнз" виявила, що конкурент зареєстрував домен, який містить її торговельну марку з незначною модифікацією. Через цей домен здійснювався продаж контрафактної продукції. Додатково конкурент використовував аналогічну торговельну марку в метавсесвіті. Компанія подала позов про захист прав інтелектуальної власності та припинення недобросовісної конкуренції. Зазначте особливості розгляду доменних спорів. Охарактеризуйте особливості забезпечення позову в справах про домени. Особливості захисту прав на торговельні марки в цифровому середовищі. Визначте юрисдикцію в доменних спорах. Особливості виконання рішень щодо доменних імен. Відшкодування збитків від порушення прав на торговельну марку.

Кейс 7

Інвестиційна компанія "ДіджіталІнвест" заблокувала акаунти 50 клієнтів через підозру в маніпулюванні ринком криптоактивів. Клієнти об'єдналися та подали колективний позов про розблокування акаунтів та відшкодування збитків. У процесі розгляду справи виявилось, що частина заблокованих коштів була використана компанією для власних операцій. Охарактеризуйте особливості розгляду колективних позовів. Забезпечення позову щодо цифрових активів. Визначте розмір

збитків при блокуванні цифрових активів. Зазначте відповідальність за незаконне використання коштів клієнтів. Особливості доказування в справах про блокування цифрових активів. Зазначте порядок виконання рішень щодо розблокування цифрових активів.

Тема 2. Договірне право в епоху цифровізації

План

1. Нові види договорів.
2. Смарт-контракти.
3. Електронна форма договору.
4. Публічні договори в цифрову епоху.
5. Споживчі договори.
6. Правове регулювання договорів про надання цифрових послуг.

Практичні кейси

Кейс 1

ТОВ "УкрТех" (Україна) уклало смарт-контракт з компанією "DigitalSolutions" (Естонія) на розробку програмного забезпечення. Контракт був реалізований через блокчейн Ethereum з автоматичним виконанням платежів у криптовалюті. Після виконання 70% робіт у смарт-контракті виявився технічний баг, який призвів до блокування коштів. Естонська компанія припинила розробку, посилаючись на відсутність оплати. ТОВ "УкрТех" звернулося до суду. Визначте застосовного права та

юрисдикцію спору. Охарактеризуйте правову природу смарт-контрактів. Проаналізуйте докази виконання зобов'язань у цифровому форматі. Зазначте порядок забезпечення позову в міжнародних спорах. Особливості виконання договору про надання цифрових послуг.

Кейс 2

Компанія "ХмарніПослуги" надає послуги хмарного зберігання даних через публічний договір. Внаслідок системного збою було втрачено дані 1000 користувачів, серед яких були важливі бізнес-документи. 50 постраждалих користувачів об'єдналися для подання колективного позову. Компанія посилається на пункт договору про обмеження відповідальності. Зазначте особливості публічного договору в цифровому середовищі. Визначте процесуальні аспекти колективного позову. Охарактеризуйте правомірність обмеження відповідальності. Визначте розмір збитків. Охарактеризуйте порядок захисту прав споживачів цифрових послуг (ЗУ "Про захист прав споживачів"). Зазначте особливості доказування в справах про втрату цифрових даних.

Кейс 3

Громадянин Петренко придбав через маркетплейс "NFT-World" цифровий актив (NFT) вартістю 50,000 USD. Договір купівлі-продажу був укладений в електронній формі через смарт-контракт. Після оплати виявилось, що NFT має обтяження правами третіх осіб, про які не було повідомлено. Додатково з'ясувалося, що продавець використав шахрайську схему для штучного підвищення ціни активу. Зазначте форму договору купівлі-продажу цифрових активів. Проаналізуйте захист прав

споживачів при придбанні цифрових активів. Особливості визнання правочину недійсним. Охарактеризуйте особливості доказування шахрайських дій на NFT-ринку. Зазначте порядок забезпечення позову щодо цифрових активів. Порядок відшкодування збитків та моральної шкоди.

Кейс 4

Освітня платформа "ЕдуТех" уклала договори про надання освітніх послуг зі студентами через електронну форму. Посеред навчального курсу платформа суттєво змінила умови надання послуг, обмеживши доступ до матеріалів та збільшивши вартість. 100 студентів вимагають повернення коштів та відшкодування моральної шкоди. Визначте правову природу договору про надання онлайн-освітніх послуг. Зазначте порядок зміни умов договору та особливості розгляду групового позову. Охарактеризуйте порядок захисту прав споживачів освітніх послуг. Визначте розмір моральної шкоди. Визначте порядок забезпечення позову в справах про цифрові послуги.

Кейс 5

Компанія "BP-Технології" уклала договір з торговельним центром про створення цифрового двійника ТЦ у віртуальній реальності з можливістю здійснення покупок. Після запуску виявилися суттєві технічні недоліки, які призвели до збитків торговельного центру. Додатково виникли проблеми з захистом персональних даних відвідувачів віртуального ТЦ. Зазначте кваліфікацію договору про створення об'єктів віртуальної реальності. Визначте відповідальність за якість цифрових послуг. Особливості захисту персональних даних у віртуальному середовищі. Визначте розмір збитків. Зазначте особливості

доказування технічних недоліків. Охарактеризуйте забезпечення позову в технологічних спорах.

Тема 3. Сучасні проблеми недоговірних зобов'язань

План

1. Деліктна відповідальність: актуальні проблеми.
2. Причинний зв'язок у деліктних зобов'язаннях.
3. Відшкодування моральної шкоди.
4. Компенсація шкоди за рішеннями ЄСПЛ.

Практичні кейси

Кейс 1

Під час ремонту багатоквартирного будинку підрядник "БудРемонт" неналежно закріпив будівельні конструкції. Внаслідок сильного вітру конструкція впала на припарковані автомобілі, спричинивши ланцюгову реакцію: пошкоджено 5 автомобілів, травмовано 2 перехожих, пошкоджено вітрину магазину. Постраждалі подали колективний позов. Встановіть причинний зв'язок в складних деліктах. Назвіть особливості колективного позову. Здійсніть розподіл відповідальності між замовником та підрядником. Зазначте особливості доказування в складних деліктних справах. Визначить розмір матеріальної та моральної шкоди. Зазначте види забезпечення позову та складіть заяву про забезпечення позову.

Кейс 2

Лікар приватної клініки припустився помилки при встановленні діагнозу, що призвело до неправильного лікування та погіршення стану пацієнта. Внаслідок цього пацієнт втратив працездатність та потребує постійного догляду. Додатково виявилось порушення лікарської таємниці. Як визначається відповідальність медичного закладу при наданні медичних послуг? Які особливості компенсації витрат на лікування та догляд? Яким чином здійснюється відшкодування моральної шкоди при порушенні лікарської таємниці? Розкрийте процедуру призначення судово-медичної експертизи. Як розраховується розмір втраченого заробітку? Які особливості забезпечення позову при медичних спорах?

Кейс 3

Українське підприємство "ЕкоХім" допустило викид шкідливих речовин, які через річку потрапили на територію сусідньої держави. Постраждали фермерські господарства, забруднено водойми, завдано шкоди здоров'ю місцевих жителів. Як визначається юрисдикція в транскордонних деліктах? Механізми застосування міжнародних екологічних конвенцій? Які особливості доказування екологічної шкоди? Порядок визначення розміру компенсації за рішеннями ЄСПЛ? Процедура призначення комплексної екологічної експертизи? Механізм виконання судового рішення в іншій державі?

Кейс 4

Компанія-розробник випустила оновлення програмного забезпечення для автоматизованих систем управління виробництвом. Через помилку в коді відбулася зупинка виробничих ліній на 20 підприємствах, що призвело до значних

збитків. Які особливості відповідальності за шкоду, завдану дефектною продукцією? Специфіка групового позову в ІТ-спорах? Як визначається розмір упущеної вигоди? Порядок проведення експертизи програмного забезпечення? Механізми забезпечення доказів в електронній формі? Особливості виконання рішення щодо цифрових активів?

Кейс 5

Інформаційне агентство опублікувало недостовірну інформацію про банк, що призвело до масового відтоку вкладників, падіння акцій та репутаційних втрат. Додатково інформація поширилася через соціальні мережі, спричинивши паніку серед клієнтів. Як відшкодувати шкоду діловій репутації? Специфіка доказування причинного зв'язку при репутаційних спорах? Методика визначення розміру репутаційної шкоди? Механізми забезпечення позову щодо інформації в інтернеті? Порядок спростування недостовірної інформації? Практика ЄСПЛ у захисті ділової репутації?

Завдання для наукової дискусії:

1. Теоретико-правовий аналіз еволюції інституту недоговірних зобов'язань в умовах цифровізації суспільних відносин.
2. Порівняльне дослідження механізмів відшкодування шкоди в недоговірних зобов'язаннях в національному та міжнародному праві.
3. Проблематика визначення причинно-наслідкового зв'язку при встановленні деліктної відповідальності в складних соціально-технологічних системах.
4. Трансформація інституту недоговірних зобов'язань під

впливом штучного інтелекту та автономних технологічних систем.

5. Колізійні питання застосування недовірної відповідальності в транскордонних правовідносинах.
6. Розвиток концепції превентивної компенсації в механізмі недовірних зобов'язань.
7. Особливості доказування та обчислення шкоди в умовах цифрової невизначеності.

Груповий проєкт "Недовірні зобов'язання в цифрову епоху"

Мета проєкту Змодельовати розгляд складної цивільної справи про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок кібератаки та витоку персональних даних.

Правова ситуація Справа про відшкодування матеріальної та моральної шкоди:

- Позивачі: Група з 50 клієнтів банку "Цифрал"
- Відповідачі: АТ "Банк Цифрал" та ТОВ "КіберЗахист" (компанія-підрядник з кібербезпеки)
- Сума позову: 5 000 000 гривень (3 000 000 - матеріальна шкода, 2 000 000 - моральна шкода)

Докази Докази позивачів:

1. Виписки про несанкціоновані транзакції
2. Докази використання викрадених персональних даних
3. Експертиза системи захисту банку
4. Документи про понесені збитки
5. Висновок кіберполіції

Докази відповідачів:

1. Договір про надання послуг кіберзахисту
2. Звіти про вжиті заходи безпеки

3. Висновок незалежного IT-аудиту
4. Документи про відповідність міжнародним стандартам
5. Докази форс-мажорних обставин

Учасники процесу

1. Колегія суддів
2. Представник групи позивачів
3. Представники відповідачів
4. IT-експерти
5. Свідки
6. Секретар
7. Перекладач (для міжнародних експертів)

Етапи розгляду

Підготовча частина:

1. Відкриття провадження у складній справі
2. Вирішення питання про забезпечення позову
3. Призначення експертизи
4. Витребування доказів

Розгляд справи:

1. Дослідження технічних аспектів кібератаки
2. Аналіз причинного зв'язку
3. Визначення ступеня відповідальності кожного відповідача
4. Оцінка розміру збитків

Судові дебати:

1. Виступ представника позивачів
2. Виступи представників відповідачів
3. Репліки сторін

Судове рішення:

1. Встановлення обставин кібератаки
2. Визначення відповідальних осіб
3. Розрахунок компенсації

4. Превентивні заходи

Завдання для учасників проєкту:

1. Підготовка процесуальних документів
2. Розробка правової позиції
3. Підготовка експертних висновків
4. Моделювання судових засідань

Тема 4. Цифрові права та електронна комерція: проблеми правового регулювання

План

1. Правовий режим цифрових активів.
2. Токенізація майна.
3. NFT як об'єкт цивільних прав.
4. Смарт-контракти.
5. Криптовалюти.
6. Електронні правочини.
7. Відповідальність за порушення прав у цифровому середовищі.

Практичні кейси

Кейс 1

Художник створив колекцію цифрового мистецтва та токенизував її як NFT. Платформа, через яку здійснювався продаж, допустила технічний збій, внаслідок чого один NFT було продано двічі різним покупцям. Додатково виявилось, що частина зображень містила елементи, права на які належали третій особі. Визначте правовий статус NFT як об'єкта цивільних прав. Проаналізуйте юрисдикцію спору. Встановіть особливості

доказування права власності на NFT. Визначте відповідальність платформи. Розкрийте способи захисту порушених прав.

Кейс 2

Компанія "ТехноСтарт" уклала через смарт-контракт договір на розробку програмного забезпечення з автоматичним розподілом платежів при досягненні певних етапів. Внаслідок помилки в коді смарт-контракту відбулося передчасне списання коштів, а розробка не була завершена. Проаналізуйте правову природу смарт-контракту. Визначте порядок доказування помилки в коді. Встановіть підстави недійсності смарт-контракту. Розкрийте особливості забезпечення позову. Визначте порядок повернення безпідставно набутого майна.

Кейс 3

Інвестиційна компанія здійснила токенизацію комерційної нерухомості, випустивши цифрові токени, що представляють частку у праві власності. Після продажу токенів виявилось, що нерухомість має обтяження, про які не було повідомлено інвесторів. Визначте правовий режим токенизованих активів. Проаналізуйте особливості колективного позову. Встановіть порядок визнання правочину недійсним. Розкрийте способи захисту прав інвесторів. Визначте порядок відшкодування збитків.

Кейс 4

Криптовалютна біржа заблокувала рахунки 100 користувачів через підозру в маніпулюванні ринком. При цьому частина заблокованих коштів була використана біржею для власних операцій. Користувачі вимагають розблокування та відшкодування збитків. Проаналізуйте правовий статус

криптовалюти. Визначте особливості групового позову. Встановіть порядок доказування незаконного використання коштів. Розкрийте підстави відповідальності біржі. Визначте порядок забезпечення позову щодо цифрових активів.

Кейс 5

Український маркетплейс уклав електронні договори з покупцями з різних країн. Внаслідок технічного збою відбулося масове порушення строків доставки та пошкодження товарів. Додатково виявилось порушення правил захисту персональних даних. Визначте застосовне право. Проаналізуйте особливості захисту прав споживачів. Встановіть порядок відшкодування збитків. Розкрийте відповідальність за порушення захисту персональних даних. Визначте порядок виконання рішення в різних юрисдикціях.

Кейс 6

Компанія-розробник створила віртуальний світ з можливістю придбання цифрових активів. Після інвестування значних коштів користувачами, компанія змінила правила користування, що призвело до знецінення придбаних активів. Визначте правовий режим віртуальних активів. Проаналізуйте порядок зміни умов користування. Встановіть особливості доказування збитків. Розкрийте способи захисту прав інвесторів. Визначте порядок забезпечення позову щодо віртуальних активів.

Кейс 7

Компанія впровадила систему смарт-контрактів для автоматизації бізнес-процесів. Внаслідок хакерської атаки

відбулося несанкціоноване втручання в роботу системи, що призвело до значних збитків та витоку комерційної таємниці. Проаналізуйте відповідальність за кіберінциденти. Визначте особливості доказування в кіберспорах. Встановіть порядок відшкодування збитків. Розкрийте способи захисту комерційної таємниці. Визначте забезпечувальні заходи в кіберспорах.

Тема 5. Цілі сталого розвитку та їх вплив на регулювання цивільних правовідносин

План

1. Цілі сталого розвитку: поняття та правова природа.
2. Вплив ЦСР на приватноправові відносини.
3. Екологізація цивільного права.
4. Зелені інвестиції та ESG-принципи в корпоративному праві.
5. Відповідальне споживання як принцип цивільного права.
6. Трансформація договірних механізмів для досягнення ЦСР.

Практичні кейси

Кейс 1

Забудовник "ЕкоДім" уклав договір з покупцем Петренком про продаж квартири в житловому комплексі, який рекламувався як "екологічно чистий" з сонячними панелями та системою збору дощової води. Після введення будинку в

експлуатацію виявилось, що забудовник встановив лише частину обіцяного обладнання, а енергоефективність будівлі не відповідає заявленим характеристикам. Які способи захисту прав може використати покупець? Як довести факт недотримання забудовником екологічних характеристик будівлі? Чи можна розглядати порушення екологічних характеристик як істотний недолік?

Кейс 2

Інвестиційний фонд "GreenFuture" придбав 25% акцій ПрАТ "Індустрія", яке займається виробництвом промислового обладнання. У договорі купівлі-продажу акцій були включені ESG-ковенанти, що зобов'язували товариство дотримуватися певних екологічних показників. Через рік товариство порушило ці умови. Які правові механізми захисту має інвестор? Чи можна вимагати примусового викупу акцій? Як оцінити збитки від порушення ESG-ковенантів?

Кейс 3

Громадська організація "ЕкоСвідомість" подала колективний позов проти виробника побутової хімії ТОВ "Чистота" через недостовірне маркування продукції як "біорозкладної" та "екологічно безпечної". Лабораторні дослідження показали, що продукція містить шкідливі речовини. Які процесуальні особливості розгляду такого колективного позову? Як визначити коло постраждалих споживачів? Які форми відшкодування шкоди можливі у цьому випадку?

Кейс 4

Підприємець Іваненко уклав договір франчайзингу з

мережею магазинів "Second Life", яка спеціалізується на переробці та повторному використанні одягу. Договір містив умови про обов'язкове дотримання принципів циркулярної економіки. Франчайзі порушив ці умови, продаючи новий одяг. Які правові наслідки порушення принципів циркулярної економіки у договорі? Як захистити ділову репутацію франчайзера? Чи можлива одностороння відмова від договору?

Кейс 5

Власник приватного будинку встановив сонячні панелі за договором з ТОВ "СонцеТех". Через півроку виявилось, що панелі працюють неефективно через затінення сусіднім новобудованим будинком, який перевищив дозволена висотність. Як захистити право на доступ до сонячного світла? Які способи досудового врегулювання спору можливі? Які експертизи необхідно провести для доведення причинно-наслідкового зв'язку?

Кейс 6

Дизайнер одягу уклав ліцензійний договір з виробником щодо використання своєї торгової марки "EcoStyle". Умовою договору було використання лише органічних матеріалів та етичне виробництво. Виявилось, що виробник використовує дитячу працю та синтетичні матеріали. Які способи захисту прав інтелектуальної власності доступні? Як довести порушення етичних стандартів виробництва? Які форми відповідальності можна застосувати?

Кейс 7

Муніципалітет випустив зелені облігації для фінансування

проекту з модернізації системи водопостачання. Кошти були частково використані не за цільовим призначенням, що призвело до порушення умов випуску облігацій. Які права мають власники зелених облігацій? Як забезпечити цільове використання коштів від зелених облігацій? Які особливості судового захисту прав власників зелених облігацій?

Груповий проєкт "Вплив цілей сталого розвитку на регулювання цивільних правовідносин"

Мета проєкту

Змодельовати судове провадження щодо порушення екологічних зобов'язань у цивільно-правових відносинах, демонструючи застосування принципів сталого розвитку в судовій практиці.

Правова ситуація

Справа про відшкодування шкоди через порушення екологічних зобов'язань:

- Позивач: ГО "ЕкоЗахист" в інтересах місцевої громади
- Відповідач: ТОВ "Промбуд" (забудовник)
- Сума позову: 500 000 гривень (компенсація екологічної шкоди)

Докази

Докази позивача

1. Екологічна експертиза території
2. Висновок державної екологічної інспекції
3. Результати аналізу ґрунту та води
4. Фотофіксація порушень
5. Свідчення місцевих жителів

Докази відповідача

1. Дозвільна документація на будівництво
2. Власний екологічний аудит

3. План природоохоронних заходів
4. Висновки незалежних експертів

Учасники судового процесу

1. Суддя
2. Представник ГО "ЕкоЗахист"
3. Представники місцевої громади
4. Керівник ТОВ "Промбуд"
5. Юристи відповідача
6. Експерти-екологи
7. Секретар суду
8. Судовий розпорядник

Сценарій судового засідання

Підготовча частина

1. Відкриття судового засідання
2. Перевірка явки учасників
3. Роз'яснення прав та обов'язків
4. Вирішення клопотань сторін

Розгляд справи по суті

1. Виступ представника позивача
2. Пояснення відповідача
3. Допит свідків
4. Дослідження експертних висновків
5. Вивчення документальних доказів
6. Судові дебати

Заключні виступи

Виступ представника позивача

- Доведення порушення екологічних нормативів
- Обґрунтування розміру шкоди
- Посилання на цілі сталого розвитку
- Вимога повного відшкодування

Виступ представника відповідача

- Заперечення щодо розміру шкоди
- Докази вжитих природоохоронних заходів
- Пропозиції щодо компенсації
- Плани екологічної модернізації

Судове рішення

Резолютивна частина

1. Встановлення факту порушень
2. Визначення розміру компенсації
3. Зобов'язання щодо відновлення довкілля
4. Розподіл судових витрат
5. Порядок виконання рішення

Правова кваліфікація

1. Застосування норм екологічного права
2. Врахування цілей сталого розвитку
3. Посилання на міжнародні зобов'язання
4. Обґрунтування розміру відшкодування

Тема 6. Особливості здійснення цивільного судочинства в умовах воєнного стану

План

1. Зміна територіальної юрисдикції.
2. Особливості розгляду справ в умовах воєнного стану.
3. Проблеми поновлення та продовження процесуальних строків.
4. Участь у судових засіданнях в режимі відеоконференції.

Практичні кейси

Кейс 1

Позивач Петренко проживав у Маріуполі та подав позов про розірвання шлюбу до Маріупольського міського суду в січні 2022 року. Через початок повномасштабного вторгнення та окупацію міста справа не була розглянута. У вересні 2023 року Петренко, перебуваючи в Києві, вирішив відновити розгляд справи. Який суд територіально компетентний розглядати дану справу? Які документи необхідно подати для підтвердження неможливості розгляду справи за попередньою підсудністю? Як процесуально оформити передачу справи за новою територіальною підсудністю? Які особливості викликів та повідомлень відповідача, який залишився на окупованій території?

Кейс 2

Позивачка Іваненко подала позов про стягнення аліментів. Вона перебуває за кордоном як тимчасово переміщена особа. Більшість доказів знаходяться в електронній формі на пошкоджених внаслідок обстрілів носіях інформації. Відповідач проходить військову службу. Який порядок організації відеоконференції з-за кордону? Як забезпечити участь відповідача-військовослужбовця у засіданні? Які особливості подання та дослідження електронних доказів в таких умовах? Як вирішити питання про відновлення втрачених доказів?

Кейс 3

ТОВ "Схід" подало апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції з пропуском строку. Причиною пропуску стала неможливість зібрати необхідні документи через бойові дії та

пошкодження офісу компанії. Частина документів знищена, частина - недоступна через кібератаку на сервери. Які докази необхідні для підтвердження поважності причин пропуску строку? Який порядок поновлення процесуальних строків в умовах воєнного стану? Як оформити клопотання про поновлення строку з урахуванням воєнних обставин? Які особливості розгляду питання про поновлення строку в умовах відсутності доступу до документів?

Кейс 4

Позивач подав позов про визнання права власності на нерухоме майно, яке знаходиться в зоні активних бойових дій. Разом з позовом подано заяву про забезпечення позову шляхом накладення арешту на майно. Існує ризик пошкодження або знищення майна. Які особливості розгляду заяви про забезпечення позову в умовах воєнного стану? Як виконати ухвалу про забезпечення позову щодо майна в зоні бойових дій? Які альтернативні способи забезпечення позову можливі в даній ситуації? Як вирішити питання про скасування заходів забезпечення позову у разі фізичного знищення майна?

Кейс 5

Суд ухвалив рішення про примусове виконання договору купівлі-продажу нерухомого майна. Боржник перебуває на тимчасово окупованій території, а майно знаходиться на підконтрольній території, але в зоні, наближеній до бойових дій. Які особливості відкриття виконавчого провадження в умовах воєнного стану? Як здійснити виконавчі дії щодо майна в прифронтовій зоні? Який порядок повідомлення боржника, який перебуває на окупованій території? Які підстави для зупинення

виконавчого провадження у зв'язку з воєнними діями?

Кейс 6

Позивачка з Харкова подає позов про поділ майна під час воєнного стану. Її співвласник майна перебуває на тимчасово окупованій території. Визначте: Порядок вручення судових повісток. Особливості забезпечення позову. Можливі процесуальні ускладнення.

Кейс 7

Внаслідок бойових дій юридична особа не може вчасно надати всі докази у справі про стягнення заборгованості. Необхідно: Проаналізувати підстави для продовження процесуальних строків. Розробити алгоритм дій для збереження доказів. Запропонувати механізм комунікації з судом.

Кейс 8

Сторони судового процесу перебувають у різних областях України, частково в зоні бойових дій. Розробіть: Порядок проведення судового засідання в режимі відеоконференції. Механізм забезпечення безпеки учасників процесу. Алгоритм дій у разі неможливості з'явитися до суду.

Тема 7. Доказування в цивільному процесі: нові виклики

План

1. Електронні докази.

2. Допустимість доказів із соціальних мереж.
3. Стандарти доказування.
4. Особливості доказування в окремих категоріях справ.
5. Презумпції та преюдиції.

Практичні кейси

Кейс 1

У справі про захист ділової репутації ТОВ "Інновація" проти ПП "Медіа" позивач надав як доказ електронне листування між співробітниками відповідача, отримане від колишнього працівника ПП "Медіа". Листування містить обговорення плану публікації завідомо неправдивої інформації про позивача. Листи не містять електронного підпису. Як встановити допустимість електронного листування як доказу? Які процесуальні дії необхідні для належного засвідчення електронного листування? Чи може бути визнано допустимим доказом листування, отримане від колишнього працівника? Як довести автентичність електронних листів?

Кейс 2

Позивачка вимагає стягнення аліментів у збільшеному розмірі, обґрунтовуючи вимоги публікаціями відповідача в Instagram про придбання дорогого автомобіля та відпочинок на екзотичних курортах. Відповідач заперечує проти використання даних із соціальних мереж як доказів. Який порядок забезпечення доказів із соціальних мереж? Як довести належність акаунта конкретній особі? Які способи фіксації контенту соціальних мереж є належними? Як оцінити достовірність інформації з соціальних мереж?

Кейс 3

Працівниця подала позов про дискримінацію за гендерною ознакою, стверджуючи, що їй встановили нижчу заробітну плату порівняно з колегами-чоловіками на аналогічних посадах. Роботодавець заперечує дискримінацію, посилаючись на різний досвід роботи. Який стандарт доказування застосовується у справах про дискримінацію? Як розподіляється тягар доказування? Які докази можуть підтвердити наявність дискримінації? Які презумпції діють у справах про дискримінацію?

Кейс 4

У справі про поділ майна подружжя відповідач посилається на рішення господарського суду, яким встановлено, що спірне майно є власністю господарського товариства. Позивачка заперечує преюдиційне значення цього рішення. Яке значення має преюдиція в даному випадку? Чи поширюється преюдиція на осіб, які не брали участі у справі? Як спростувати преюдиційні факти? Які межі преюдиції в сімейних спорах?

Кейс 5

У справі про захист авторських прав на комп'ютерну програму позивач надає результати комп'ютерно-технічної експертизи, проведеної приватним експертом. Відповідач заперечує проти прийняття висновку, вимагаючи призначення судової експертизи. Яка доказова сила висновку приватного експерта? Які підстави для призначення повторної експертизи? Як забезпечити збереження цифрових доказів? Які особливості оцінки експертних висновків щодо цифрових об'єктів?

Кейс 6

Споживач подав позов про відшкодування шкоди, заподіяної неякісним товаром. Єдиним доказом придбання товару є виписка з банківського рахунку про оплату, чек втрачено. Продавець заперечує факт продажу. Які презумпції діють у справах про захист прав споживачів? Як доводити причинно-наслідковий зв'язок між дефектом товару та шкодою? Які альтернативні докази можуть підтвердити факт купівлі? Як розподіляється тягар доказування?

Кейс 7

У справі про розірвання шлюбу необхідно отримати докази про наявність іншого шлюбу відповідача, зареєстрованого в іноземній державі. Документи знаходяться в іноземному реєстрі актів цивільного стану. Який порядок отримання доказів з-за кордону? Які вимоги до легалізації іноземних документів? Як застосовуються міжнародні договори про правову допомогу? Які особливості оцінки іноземних документів як доказів?

Тема 8. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів

План

1. Медіація.
2. Онлайн-вирішення спорів.
3. Третейське судочинство.
4. Переговори.
5. Врегулювання спору за участю судді.

6. Виконання медіаційних угод.

Практичні кейси

Кейс 1

ТОВ "Будінвест" та ПП "Постачальник" уклали медіаційну угоду щодо врегулювання спору про якість будівельних матеріалів. Через місяць ТОВ "Будінвест" порушило умови угоди. ПП "Постачальник" звернулося до суду з позовом про примусове виконання медіаційної угоди. Яка юридична сила медіаційної угоди? Який порядок примусового виконання медіаційної угоди? Які підстави для визнання медіаційної угоди недійсною? Як співвідноситься медіаційна угода з мировою угодою?

Кейс 2

Споживач придбав товар через інтернет-магазин. Виникнув спір щодо якості товару. Платформа онлайн-торгівлі запропонувала вирішити спір через власну систему онлайн-вирішення спорів (ODR). Яка правова природа рішення ODR-платформи? Які гарантії захисту прав сторін при онлайн-вирішенні спору? Як забезпечити виконання рішення ODR-платформи? Чи можливе оскарження рішення ODR-платформи в суді?

Кейс 3

Між банком та позичальником виник спір щодо кредитного договору. Договір містить третейське застереження. Позичальник звернувся до загального суду, ігноруючи

третейське застереження. Які наслідки наявності третейського застереження? Як визначити дійсність третейського застереження? Який порядок передачі справи на розгляд третейського суду? Які спори не можуть бути предметом третейського розгляду?

Кейс 4

Колишнє подружжя веде переговори щодо поділу спільного майна через адвокатів. Досягнуто попередньої домовленості, але один з подружжя відмовляється її виконувати. Яка юридична сила досягнутих домовленостей? Як правильно оформити результати переговорів? Які механізми забезпечення виконання досягнутих домовленостей? Роль адвокатів у процесі переговорів?

Кейс 5

У справі про відшкодування шкоди сторони погодились на процедуру врегулювання спору за участю судді. Під час закритих нарад суддя висловив свою думку щодо перспектив вирішення спору. Які межі повноважень судді при врегулюванні спору? Яка конфіденційність інформації, отриманої під час процедури? Підстави припинення врегулювання спору за участю судді? Наслідки невдалого врегулювання спору?

Кейс 6

Сторони спору про порушення прав інтелектуальної власності спочатку звернулися до медіатора, але не досягли згоди. Потім вирішили передати спір на розгляд третейського суду. Як узгоджуються різні альтернативні способи вирішення спору? Які процесуальні особливості переходу від одної

процедури до іншої? Як використати інформацію, отриману під час медіації, в третейському розгляді? Розподіл витрат при використанні різних процедур?

Кейс 7

Українська та польська компанії уклали медіаційну угоду в Польщі щодо врегулювання комерційного спору. Виникла необхідність виконання угоди в Україні. Який порядок визнання та виконання іноземних медіаційних угод? Застосування Сінгапурської конвенції про медіацію? Які документи необхідні для виконання іноземної медіаційної угоди? Підстави для відмови у визнанні та виконанні іноземної медіаційної угоди?

Тема 9. Застосування практики ЄСПЛ при здійсненні цивільного судочинства

План

1. Право на справедливий суд.
2. Розумні строки розгляду справи.
3. Виконання судових рішень у практиці ЄСПЛ.
4. Доступ до правосуддя.
5. Правова визначеність.
6. Принцип рівності сторін та змагальності процесу.

Практичні кейси

Кейс 1

Громадянин Петров подав позов про захист честі та гідності проти місцевої газети у 2019 році. Справа розглядалася з

численними відкладеннями, переносами та затягуванням процесу. Остаточне рішення було прийняте лише у 2024 році. Проаналізуйте порушення права на справедливий суд. Визначте критерії "розумних строків" судового розгляду. Встановіть підстави для компенсації за тривалість судового провадження. Розкрийте механізми оскарження тривалості судового процесу. Проаналізуйте практику ЄСПЛ щодо тривалості судових проваджень.

Кейс 2

Особа з інвалідністю не змогла реалізувати право на судовий захист через відсутність пандусів та спеціальних умов у приміщенні суду. Внаслідок цього вона тричі була змушена змінювати дату засідання. Проаналізуйте порушення принципу доступності правосуддя. Визначте відповідність українського законодавства практиці ЄСПЛ. Встановіть способи усунення бар'єрів для осіб з інвалідністю. Розкрийте механізми оскарження порушення права на доступ до суду. Проаналізуйте практику ЄСПЛ щодо забезпечення доступності правосуддя.

Кейс 3

Фізична особа виграла судовий спір проти державної установи у 2020 році, але рішення не виконується через браку бюджетного фінансування. Станом на 2024 рік судове рішення залишається невиконаним. Проаналізуйте порушення права на справедливий суд через невиконання рішення. Визначте механізми примусового виконання судових рішень. Встановіть відповідальність держави за невиконання судових рішень. Розкрийте порядок оскарження бездіяльності виконавчої служби. Проаналізуйте практику ЄСПЛ щодо невиконання судових

рішень.

Кейс 4

У справі про поновлення на роботі суд неодноразово надавав необґрунтовані преференції роботодавцю, обмежуючи можливості працівника надавати докази та заявляти клопотання. Проаналізуйте порушення принципу рівності сторін. Визначте критерії дотримання змагальності процесу. Встановіть способи захисту порушених процесуальних прав. Розкрийте механізми оскарження процесуальних порушень. Проаналізуйте практику ЄСПЛ щодо забезпечення змагальності.

Кейс 5

Суд першої інстанції прийняв рішення на користь позивача. Апеляційний суд повністю скасував рішення без належного обґрунтування, фактично змінивши всі встановлені факти. Проаналізуйте порушення принципу правової визначеності. Визначте критерії обґрунтованості судових рішень. Встановіть порядок оскарження необґрунтованих судових рішень. Розкрийте механізми захисту від свавілля суду. Проаналізуйте практику ЄСПЛ щодо правової визначеності.

Кейс 6

Суд відмовився приймати електронні докази, надані стороною, посилаючись на їх електронну форму, незважаючи на наявність технічної експертизи. Проаналізуйте порядок дослідження електронних доказів. Визначте критерії допустимості електронних доказів. Встановіть механізми оскарження необґрунтованої відмови. Розкрийте практику ЄСПЛ щодо електронних доказів. Проаналізуйте відповідність

вітчизняного законодавства європейським стандартам.

Кейс 7

Українська компанія не змогла отримати судовий захист у справі про невиконання контракту з іноземним контрагентом через складність міжнародної підсудності. Проаналізуйте порядок визначення міжнародної підсудності. Визначте механізми захисту прав у міжнародних спорах. Встановіть особливості доказування в міжнародних судових процесах. Розкрийте практику ЄСПЛ щодо міжнародних судових спорів. Проаналізуйте відповідність вітчизняного законодавства міжнародним стандартам правосуддя.

Груповий проєкт "Застосування практики ЄСПЛ при здійсненні цивільного судочинства"

Мета проєкту

Змодельовати судове провадження у цивільній справі з використанням практики ЄСПЛ, демонструючи механізм імплементації рішень Європейського суду в національне судочинство.

Правова ситуація

Справа про визнання права власності на майно, конфісковане без належної правової процедури:

- Позивач: Марія Степаненко (власник майна)
- Відповідач: Державна виконавча служба України
- Предмет спору: нежитлове приміщення вартістю 2 000 000 гривень

Докази

Докази позивача

1. Договір купівлі-продажу приміщення
2. Виписка з реєстру прав власності
3. Документи про сплату податків
4. Листування з органами влади
5. Докази відсутності повідомлення про конфіскацію

Докази відповідача

1. Постанова про конфіскацію майна
2. Акт опису майна
3. Документи виконавчого провадження
4. Рішення суду у кримінальній справі

Учасники судового процесу

1. Суддя
2. Позивач (Марія Степаненко)
3. Адвокат позивача
4. Представник Державної виконавчої служби
5. Прокурор
6. Свідки
7. Секретар суду
8. Судовий розпорядник

Сценарій судового засідання

Підготовча частина

1. Відкриття судового засідання
2. Перевірка присутності учасників
3. Роз'яснення прав та обов'язків
4. Розгляд клопотань сторін

Розгляд справи по суті

1. Виступ позивача та адвоката
2. Пояснення представника відповідача
3. Допит свідків
4. Дослідження документів

5. Аналіз практики ЄСПЛ
6. Судові дебати

Заключні виступи

Виступ адвоката позивача

- Обґрунтування порушення права власності
- Посилання на статтю 1 Протоколу 1 до ЄКПЛ
- Аналіз релевантних рішень ЄСПЛ
- Вимога реституції майна

Виступ представника відповідача

- Законність конфіскації
- Дотримання процедури
- Заперечення щодо застосування практики ЄСПЛ
- Пропозиції щодо врегулювання спору

Судове рішення

Резолютивна частина

1. Встановлення порушення права власності
2. Посилання на конкретні рішення ЄСПЛ
3. Механізм відновлення порушеного права
4. Розподіл судових витрат
5. Порядок виконання рішення

Правова кваліфікація

1. Застосування норм національного права
2. Використання практики ЄСПЛ
3. Тлумачення ЄКПЛ
4. Обґрунтування способу захисту права

Релевантна практика ЄСПЛ

1. "Рисовський проти України"
2. "Жовнер проти України"
3. "Стретч проти Сполученого Королівства"

Очікувані результати

1. Розуміння механізму застосування практики ЄСПЛ
2. Навички аналізу рішень ЄСПЛ
3. Вміння формулювати правову позицію з урахуванням європейських стандартів
4. Досвід підготовки процесуальних документів з посиланням на практику ЄСПЛ

Методичні рекомендації

1. Вивчення оригінальних текстів рішень ЄСПЛ
2. Аналіз національної судової практики
3. Підготовка порівняльних таблиць
4. Складання процесуальних документів

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Цивільне право України. Частина загальна / За заг. ред. Спасибо-Фатєєвої І. В. Харків: Право, 2024. 568 с.
2. Цивільне право (особлива частина) [Електронний ресурс] : навч. посіб. / за заг. ред.: Н. М. Процьків, В. М. Никифорака. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 304 с.
3. Цивільне право у схемах і таблицях з ілюстраціями. Загальна частина [Електронний ресурс] : навч. посіб. / уклад. С. С. Мирзи. Одеса : ОДУВС, 2021. 70 с.
4. Цивільне право України (загальна частина) (у схемах та таблицях): навч. посіб. Львів : Растр-7, 2020. 364 с.
5. Цивільне право України (Загальна частина) : навч.-метод. посіб. / Г. М. Аванесян, Р. О. Басенко. Полтава : ПШП, 2020. 199 с.
6. Договори в цивільному праві України : навч. посіб. / Луць В.В., Великанова М.М. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 308 с.
7. Цивільне процесуальне право України (Загальна частина) [Електронний ресурс] : підручник / О. В. Гетманцев, Л. А. Кондрат'єва, Л. А. Остафійчук та ін. ; за ред. О. В. Гетманцева. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 412 с.
8. Цивільне процесуальне право України : навч. посіб. для підгот. до іспитів / Тетарчук І., Дяків Т. Київ: Центр учбової літератури, 2022. 208 с.
9. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / Голубєва Н.Ю. Київ: Юрінком Інтер, 2021. 840 с.
10. Журавльов Д., Петков С., Дрозд О., Дрозд В. Зразки

процесуальних документів у цивільному судочинстві. Заяви, скарги, клопотання, відзови / посіб. Київ, 2021. 264 с.

11. Право інтелектуальної власності : підруч. / А. В. Аксютіна, Л. В. Межевська, О. В. Нестерцова-Собакарь та ін.; за заг. ред. і передм. д-ра юрид наук, доц. Т. В. Ярошевської. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 336 с.

12. Гордієнко С.Г. Інформація, інновації, інтелектуальна власність та їх захист в Україні: досвід пізнання, проблеми розуміння та шляхи їх вирішення : монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 772 с.

13. Інтелектуальна власність та патентознавство : підручник / Н. О. Білоусова, Н.В. Гаврушкевич, М. А. Данильченко та ін.: за ред. проф. П. М. Цибульова та доц. А. С. Ромашко. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2021. 374 с.

14. Бабанли Р.Ш., Пушкар П.В. Загальні питання розуміння і застосування практики ЄСПЛ: навчально-методичний посібник. К.: Норма права, 2022. 168 с.

Інтернет-ресурси:

1. <http://portal.rada.gov.ua> (офіційний портал Верховної Ради України)

2. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws> (офіційний веб-сайт Верховної ради України).

3. <http://www.scourt.gov.ua> (офіційний сайт Верховного суду України).

4. <http://sc.gov.ua> (офіційний сайт Верховного спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ)

5. <http://reestr.court.gov.ua> (єдиний державний реєстр судових рішень).

6. [https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/ukr#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]})

(офіційний сайт рішень ЄСПЛ).

7. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
(Цивільний кодекс України: Закон України від 03.09.2024 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. ст.356).

8. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
(Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41. 42. ст.492).

9. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (Про електронну комерцію : Закон України від 01.01.2024 № 675-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015, № 45, ст.410).

10. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (Про авторське право і суміжні права : Закон України від 15.11.2024 № 2811-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023, № 57, ст.166).

11. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. *Відомості Верховної Ради України*).

Електронне навчальне видання

Методичні вказівки та завдання

до проведення практичних занять і самостійної роботи
з дисципліни **«Сучасні проблеми цивільного права та
процесу»**

для студентів спеціальності *081 «Право»*
освітньої програми **«Інтелектуальна власність» та
«Правознавство»**

освітнього ступеня **«магістр»**
усіх форм навчання

Відповідальна за випуск Є.В. Литвиненко

Редакторка Н. З. Клочко

Комп'ютерне верстання: Є.В. Литвиненко

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 2,15. Обл.-вид. арк. 2,04.

Видавець і виготовлювач

Сумський державний університет,

вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.